

Parancsra tettem

Kompetenciaterület:
Szociális, életviteli és környezeti kompetencia

9. évfolyam

Programcsomag:
Polgár a demokráciában

A modul szerzői: Szekszárdi Júlia

MODULLEÍRÁS

Ajánlott korosztály	14-15 évesek
Ajánlott időkeret	2 × 45 perc
A modul közvetlen célja	Tudatosítani a parancsok, külső normák, törvények követésének jelentőségét és lehetséges csapdáit; felkelteni a belső kontroll kialakítása iránti igényt, lehetőséget adni a felelős döntéshez szükséges kompetenciák fejlesztésére, az erkölcsi ítéletalkotás gyakorlására, ráirányítani a figyelmet a jelenben zajló eseményekre, ösztönözni az ezekre történő reflektálásra
A modul témái, tartalma	Témák: Kapcsolatok – felelősség, kommunikáció; demokrácia – érdekérvényesítés, szabályalkotás, véleménynyilvánítás; konfliktus – szembefordulás a hatalommal, agresszió, háború, genocídium; erkölcs és jog – normák, törvények, lelkiismeret, döntés Tartalom: A parancsteljesítés különböző motívumai. Szabálykövetés diktatúrában és demokráciában. A parancsnak történő feltétlen engedelmesség erkölcsi megítélése különböző rendszerekben és élethelyzetekben.
Megelőző tapasztalat	Szophoklész: <i>Antigoné</i> ; Shakespeare: <i>Rómeó és Júlia</i> ; a második világháború eseményei, háborúk a mai világban
Ajánlott továbbhaladási irány	Erkölcs és jog
A kompetenciafejlesztés fókuszai	Önismerttel összefüggő kompetenciák: autonómia Önszabályozás: felelősségvállalás A szociális kompetenciákhoz szükség kognitív készségek: problémakezelés, kritikai gondolkodás, szabálykövetés Társas kompetenciák: véleményalkotás, konfliktuskezelés Szociális kompetenciák: kommunikáció, kooperáció kompromisszumkészség, konszenzuseresés
Kapcsolódási pontok	A NAT-hoz: Magyar nyelv és irodalom; Ember és társadalom Tantárgyakhoz: osztályfőnöki óra; etika; történelem; irodalom; társadalomismeret Modulokhoz: Szemet szemért (szka207_25); Vétkesek közt cinkos, aki néma (szka209_27); Szabályaink (szka209_31); Parancsnok a hídon (szka209_39)
Támogató rendszer	Lányi András–Jakab György: <i>Erkölcsi esettanulmányok</i> . ÁKG Kiadó, Budapest, 1999

Módszertani ajánlás

Mentség-e a „Parancsra tettem.”? Érdeemes a kérdést jobban szemügyre venni.

Ki adja ki a parancsot? Más a helyzet egy diktatúra merev és hierarchikus világában, és más egy működő demokráciában. A parancs azonban nemcsak kívülről jöhet, hanem lehet belső parancs, a lelkiismeret szava is. Ha a lelkiismeret összhangba hozható a külső parancsokkal, akkor kisebb a feszültség. Abban az esetben sem mindegy azonban, hogy a meghozandó döntést a feltétel nélküli engedelmesség vagy a tudatos normakövetés hatására hozzuk-e meg. Erkölcsi kategória-e a törvénytisztelet? Ez nyilván a törvény minőségétől függ. Vannak időszakosan kodifikált, írásba foglalt, jogi értelemben szentesített törvények, amelyek feltétel nélküli követése bűncselekmény elkövetéséhez vezethet. A II. világháborút követő nürnbergi per óta a háborús bűnök, a népiirtás vétke nem évül el, akár több évtized múltán is számon kérhetők. De ilyenkor vajon ki a felelős? Aki a parancsot adja, vagy aki követi? Mi motiválja a parancsot kiadó személyiséget? A világ, az ország, a nemzet magasabb érdeke? Esetleg a hierarchiában magasabb pozíciójú felettes utasítása? Hol a határa a parancskövetésnek? Ez a kérdés is nyilván másképp értelmezendő békés és háborús körülmények között.

Vajon ki és miért követi a parancsot, az írott, szankciókkal fenyegető törvényt? Törvénytiszteletből? Félelemből? A jutalom reményében? És mi motiválhat a törvény megszegésére? A lelkiismeret parancsa? A fékezhetetlen önérvényesítési vágy, az alárendelődés megtagadása? Az adott körülmények figyelembevételével nyilván az is mérlegre kerül egy-egy eset megítélésénél, hogy milyen következményekkel jár a parancs követése, illetve megtagadása. Ki kerül kellemetlen helyzetbe, netán veszélybe a döntés nyomán? Maga a döntéshozó, a hozzá közel álló emberek vagy az idegenek? Milyen következményekkel jár a döntés az érintett számára?

Antigoné az élete árán is kitart az emberiség parancsa mellett, és szembeszegül Kreon parancsával. Tell Vilmos kész lenne a parancs követésére, de olyan helyzetbe kerül, hogy el kell szenvednie a zsarnok Gessler önkényeskedését. Ez döbbsenti rá arra, hogy el kell pusztítania a zsarnokot, akinek a parancsai semmi egyebet nem szolgálnak, mint saját korlátlan hatalmának fenntartását.

A két órás modul nagy része szimulált tárgyalás, amelyben a szrebrenicai vérengzés felelősei kerülnek képzelte bíróságok elé. Ez az ügy alkalmas arra, hogy át gondolására, hogy háborús időkben van-e lehetőség a parancsmegtagadásra, és milyen következményekkel járhat ez a szolgálatát teljesítő katonák számára, még akkor is, ha éppen nincs háború. Felmerül azonban a parancsokat kiadók, a törvényhozók felelőssége is. Minden háborúban vannak olyan katonák, akik gondolkodás nélkül végrehajtják a legembertelenebb tetteket is, és vannak, akiket ez lelkiileg és emberileg tönkretesz. (Számátlan háborús film igazolja ezt: pl. A szakasz, A szarvasvadász, Katonák voltunk stb., a diákok bizonyára számtalan példát tudnak erre hozni.). Vannak azonban katonák, akik egyes parancsokat lelkiismereti okokból megtagadják, és vállalják a gyakran súlyos következményeket. Ugyanakkor a háború törvényei gyakran azt is kikényszerítik, hogy stratégiai érdekekből ártatlan emberek megölésére adjanak parancsot. Gondoljunk városok szőnyegbombázására, vagy menekülőket szállító hajók elsüllyesztésére. Az 1948-ban létrejött egyezményben a népiirtás (genocidium) el nem évülő, és büntetőjogilag megragadható cselekmény. Ennek ellenére számtalan véres esemény zajlik azóta is a világban. Ezek közé tartozik az 1995-ben lezajlott boszniai vérengzés is.

A kérdéssel kapcsolatos vitát nehéz lesz lezárni, feltétlenül ösztönözzük tanítványainkat, hogy kísérjék figyelemmel a történéseket

A foglalkozáson egyéni, páros és csoportmunka váltogatja egymást. Fontos, hogy betartsuk az időhatárokat. Ha az első órán hosszabb időt igényel valamelyik téma, inkább hagyjuk el a többi témát, mert a bírósági tárgyaláshoz szükség lesz a teljes tanórára.

Lényeges, hogy módot találjunk a srebrenicai képek kivetítésére, mivel ez érzelmi szempontból jól megalapozza a tevékenység további részét. A tanulók csoportmunkában 4 bírósági tárgyalást folytatnak le egyszerre, és az így született „ítéletek” megvitatása segíti az általánosítható tanulságok megfogalmazását. Nem baj, ha nem alakul ki konszenzus. Természetes, hogy a tanulókat számtalan érzelmi motívum és szubjektív meggondolás befolyásolja. A tudósítók szerepére próbáljunk olyan diákokat találni, akik jó íráskészséggel és meggyőző erővel rendelkeznek, s képesek hatásosan ismertetni a többiekkel a tárgyalás történéseit.

Értékelés a szó hagyományos értelmében nem történik. A beszélgető kör lehetőséget ad a tanárnak arra, hogy képet kapjon a tanulók témával kapcsolatos gondolkozásáról. Az igazi eredmény az lesz, hogy a tanár meggyőződhet arról, mennyire érdekli a tanulókat a téma, tájékozódna-e az események alakulásáról, és készen állnak-e további beszélgetésre.

A modul mellékletei

Tanári segédletek

- P1 – Szempontok Antigoné történetének értelmezéséhez
- P2 – Antigoné a 20. századi háborús Boszniában
- P3 – Gondolatok Tell Vilmos történetének feldolgozásához
- P4 – 20 db számítógépről (laptopról) kivetíthető kép Srebrenicáról
- P5 – Poszter a srebrenicai vérengzésről

Tanulói segédletek

D1 – Antigoné igazsága
Valamennyi tanulónak sokszorosítani kell.

D2 – Tell Vilmos története
Valamennyi tanulónak sokszorosítani kell.

D3 – Feladatkártyák – Tell Vilmos történetéhez

A négy csoport különböző feladatlapot kap. A csoportokon belül valamennyi csoporttag megkapja az adott feladatlapot (Az osztálylétszám negyedének megfelelő mennyiségben kell sokszorosítani.)

D/4a – Mi történt Srebrenicában? Az események leírása

Csoportonként 3 példány szükséges. (12 példányt kell sokszorosítani.)

D4/b – Mi az a genocídium? Fogalommeghatározás, jogi értelmezés, példák

Csoportonként 3 példány szükséges (12 példányt kell sokszorosítani.)

D5 – Bírósági szerep- és esetkártyák

D6 – Írásos anyagok az ENSZ képviselőinek

Csoportonként 1 példány szükséges. (4 példányt kell sokszorosítani.)

D7 – Írásos anyag az áldozat hozzátartozóinak

Csoportonként 1 példány szükséges. (4 példányt kell sokszorosítani.)

D8 – A vádat képviselő ügyészeknek és a védőknek kell sokszorosítani

Figyelem! A b variáció két bíróság számára kell, mivel Mladics és Karadzics ügyénél ugyanazt az anyagot kell használni.

A 6/a és c változat 1-1, a b változat 2 példányban szükséges.

D9 – Kitöltendő munkalap a bíróságoknak

Négy példányban kell előkészíteni, a jegyzőkönyvvezető tölti majd ki.